

Управління процесом професійного зростання вчителя

Юрій ЗАВАЛЕВСЬКИЙ,

кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Відповідно до сучасних тенденцій реформування освіти в Україні виникає потреба в оновленні змісту, форм та методів професійної підготовки вчителів на основі прогресивних концепцій та запровадження інноваційних технологій.

Згідно з Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 7 листопада 2000 р. №522, ця діяльність передбачає розроблення, поширення та застосування освітніх інновацій, якими є вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їхні компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності. Вона здійснюється на всеукраїнському, регіональному чи місцевому рівнях. При цьому інноваційна освітня діяльність всеукраїнського рівня передбачає апробацію інновацій та експериментальну перевірку продуктивності і можливості їх застосування у системі національної освіти [8, с. 7].

Конкурентоспроможність учителя визначається його професіоналізмом, залежить від рівня кваліфікації, досвіду педагогічної діяльності, майстерності, наявності професійно значущих якостей, зокрема мобільності, особистої відповідальності за власний неперервний професійний розвиток, налаштованості на сприйняття нового, здатності до особистого творчого розвитку, інноваційних пошуків і відкриттів. Саме тому важливим є створення системи постійної науково-методичної підтримки професійного розвитку вчителя, запровадження таких форм роботи, які б спонукали його до творчості, пошуку, самоосвіти, самовдосконалення.

У навчальному закладі творцем є вчитель-новатор, експериментатор, керівник як тонкий знавець та митець дитячих душ. Тільки майстри педагогічної справи здатні втілити інноваційні ідеї в життя сучасної школи. Адміністрація має спрямовувати свою діяльність на те, щоб кожен учитель зі своїм власним творчим підходом домігся результатів, а також на створення сприятливого соціально-психологічного клімату, беручи до уваги, що учні, вчителі, батьки – рівноправні суб'єкти навчально-виховного процесу. Вирішення завдань, спрямованих

на становлення успішної особистості учня, вимагає від учителя високого рівня професійної зрілості.

Як зазначає академік І.Д. Бех, важливим аспектом професійної діяльності сучасного вчителя є поглиблене самопізнання, співвіднесення своїх особистісних особливостей з вимогами гуманістичної орієнтації у педагогічній взаємодії. Вчитель повинен не тільки володіти професійними знаннями і вміннями, а й уміти творчо змінювати свою особистість на основі використання психологічних знань відповідно до морально-духовних цінностей суспільства, з урахуванням власної індивідуальності [1, с. 5–6].

Актуальним сьогодні є використання в навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів особистісно орієнтованого підходу. Він забезпечує:

- задоволення потреби особистості у позитивному ставленні до неї інших людей, самоповазі, в реалізації прагнення до самоактуалізації;
- формування ціннісного ставлення до себе, до інших людей, до людства загалом;
- створення сприятливого середовища для самовиховання та саморозвитку особистості.

Модернізація освітньої галузі неможлива без нових підходів до управлінської діяльності керівника. Система управління має бути переведена в новий стан, який забезпечить якість надання освітніх послуг залежно від потреб людини, суспільства, ринку праці. Якість освітніх послуг – це соціальна категорія, за допомогою якої визначаються стан та результати освітнього процесу. Вона характеризується сукупністю показників різних аспектів діяльності загальноосвітнього навчального закладу, що забезпечують розвиток компетенцій сучасного вчителя. Управління якістю освіти – комплексний, цілеспрямований, координований процес дії як на освіту в цілому, так і на її основні елементи з метою досягнення найбільшої відповідності параметрів її

функціонування та розвитку, її результатів відповідним потребам, нормам і стандартам. Для здійснення управління якістю навчально-виховного процесу, професійним зростанням учителя необхідно створити певні організаційно-педагогічні умови. В концентрованому вигляді педагогічні умови виявляються у підтримці функціонування і розвитку навчально-виховного процесу як цілісної системи, що забезпечує реалізацію цілей. Сутністю управлінської діяльності зі створення педагогічних умов для роботи навчального закладу є модифікація – перенесення положень педагогіки, психології, передового досвіду в практику його роботи [11, с. 37–40].

Нові вимоги, що ставить перед освітою суспільство, спонукають до пошуку таких форм роботи вчителя, які б забезпечували неперервність процесу його професійного зростання, розроблення й запровадження багатомірних моделей організації підвищення кваліфікації. Важливим у професійному зростанні вчителя є й використання інноваційних освітніх технологій.

До головних завдань педагогічної інноватики як теорії інноваційних процесів в освіті належать:

- аналіз структури інноваційних процесів, умов їх прискорення;
- розкриття можливостей управління процесами створення і застосування на практиці педагогічних нововведень;
- вивчення соціокультурних проблем інновацій [3, с. 39].

Основу і зміст інноваційних освітніх процесів становить інноваційна діяльність, сутність якої полягає в оновленні педагогічного процесу, внесенні новацій у традиційну систему, що передбачає найвищий ступінь педагогічної творчості. Суб'єктом інноваційного процесу, носієм інноваційних ідей є насамперед учитель-новатор.

На думку І. Дичківської, інноваційна діяльність як складний і багатоплановий феномен своїм змістом охоплює процес взаємодії індивідів, спрямований на розвиток, перетворення об'єкта, на переведення його в якісно новий стан; системну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів; особливий вид творчої діяльності, що об'єднує різноманітні операції і дії, спрямовані на одержання нових знань, технологій, систем. Усі ці вияви характеризують інноваційну діяльність у педагогічній сфері [там само].

Професійне зростання, педагогічну майстерність, конкурентоспроможність ми розглядаємо як комплекс властивостей особистості вчителя, необхідних для високого рівня професійної діяльності. Як зазначає академік І.А. Зязюн, діяльність педагога-майстра характеризується педагогічною доцільністю за спрямованістю, індивідуально-творчим характером за змістом і оптимальністю за вибором засобів. У педагогічній діяльності розвивається і реалізується майстерність учителя, яку структурно визначають такі складові: педагогічна

спрямованість особистості, професійне знання, здібності до педагогічної діяльності, педагогічна техніка [4, с. 31].

Педагогічну спрямованість особистості вчителя зумовлюють ціннісні орієнтації на себе, на засоби педагогічного впливу, на учнів і дитячий колектив, на цілі педагогічної діяльності.

Професійне знання – основа професійного зростання. Воно складається із знання предмета викладання, його методики, педагогіки, психології. Рівень професійного знання оцінюється рівнем узагальненості всіх часткових знань, глибиною засвоєння, вмінням використовувати їх на практиці репродуктивно і творчо.

Здібності до педагогічної діяльності є нічим іншим, як відбуванням педагогічної дії зі специфічним перебігом психологічних процесів, які сприяють успіху вчителя у роботі. Виділяються провідні здібності до педагогічної діяльності:

- комунікативні (повага до людей, доброзичливість, товарицькість);
- перцептивні (професійна передбачуваність, емпатія, педагогічна інтуїція);
- динамічні (здатність до вольового впливу і логічного переконання, до рефлексії);
- емоційно-почуттєві (здатність володіти собою і вибудовувати педагогічну дію на позитивних почуттях);
- оптимістичного прогнозування.

Педагогічна техніка – це форма організації поведінки вчителя. Вона ґрунтується на двох групах умінь. До першої належать уміння володіти собою (осанкою, мімікою, жестами, пантомімікою), керувати своїми емоційними станами (знімати зайве психічне напруження, викликати стани творчого самопочуття), техніка мови (дихання, голосоутворення, дикція, темп мовлення). До другої групи належить уміння співпрацювати з кожною дитиною і всім класом у процесі вирішення педагогічних завдань (дидактичних, організаційних, контактної взаємодії, стимулювання діяльності учнів тощо) [там само, с. 36].

Інноваційна педагогічна діяльність структурно охоплює зовнішні (мета, засоби досягнення, об'єкт впливу, суб'єкт діяльності, результат) і внутрішні (мотивація, зміст, операції) компоненти. Як і будь-яка педагогічна діяльність, вона виконує такі функції:

- гностичну (пізнавальну);
- проектувальну (перспективне планування завдань і способів їх вирішення);
- конструктивну (співпраця педагога і вихованців);
- комунікативну (взаємодія педагога з учнями, колегами);
- організаторську (поетапність дій педагога і вихованців).

Предмет інноватики, зміст і механізми інноваційних процесів мають лежати в площині об'єднання двох взаємозалежних процесів. Їх об'єктивний взаємозв'язок полягає в тому, що процес вивчення,

узагальнення і поширення педагогічного досвіду має своєю кінцевою метою впровадження нового, передового у практику.

Отже, результатом інноваційних процесів має бути використання нововведень теоретичного і практичного характеру в цілісному педагогічному процесі. Усе це свідчить про важливість управлінської діяльності зі створення, освоєння і використання педагогічних нововведень. Ідеться про те, що вчитель може бути автором, розробником, дослідником, користувачем та пропагандистом нових педагогічних технологій, теорій, концепцій.

Інноваційна педагогічна діяльність є специфічною і досить складною, потребує особливих знань, навичок, здібностей від сучасного вчителя. Впровадження інновацій неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвиненою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій. Учителів-новаторів такого типу називають педагогами інноваційного спрямування. Їм властиві чітка мотивація інноваційної педагогічної діяльності та викристалізована інноваційна позиція, здатність не лише долучатися до інноваційних процесів, а й бути їх ініціатором [3, с. 48].

Трансформовані навчальні програми та оновлена методологічна база дають поштовх до зміни нормативної бази навчання в школі та створенню нового покоління підручників, а також пошуку шляхів модернізації навчального процесу: його технологізації і впровадження системних або окремих інновацій, що ґрунтуються на новій освітній парадигмі.

Готовність до професійного зростання, інноваційної діяльності є внутрішньою силою, що формує позицію вчителя. За структурою – це складне інтегративне утворення, яке охоплює різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості. Як один із важливих компонентів професійної готовності вона є передумовою ефективної діяльності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу. Джерела готовності до інноваційної педагогічної діяльності, професійного зростання сягають проблематики особистісного розвитку, професійної спрямованості, професійної освіти, виховання й самовиховання, професійного самовизначення педагога. Специфіка інноваційної діяльності вчителя полягає в тому, що вона має перетворювальний, дослідницький і творчий характер, спрямована не просто на повторення, відтворення вже відомих способів, а на створення та використання принципово або відносно нових підходів, способів, форм і технологій.

Інноваційна педагогічна діяльність заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду, орієнтована на зміну й розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики. Вона є одним із видів продуктивної діяльності. Серед її обов'язкових

компонентів особливу роль відіграє творчість. Надбання світової і вітчизняної педагогіки, сучасні науково-педагогічні дослідження та практичний досвід педагогів багатьох поколінь переконує у необхідності творчого елемента в педагогічній діяльності. Інноваційні процеси, інноваційна педагогічна діяльність без нього просто неможливі. Специфіка педагогічної творчості полягає в тому, що її об'єктом і результатом є творення особистості, а не образу, як у мистецтві, чи механізму, конструкції – як у техніці. Педагогічний процес розглядається як спільна творчість (співтворчість) педагога й вихованця в ситуації педагогічної взаємодії, під час якої відбувається розвиток людини [там само, с. 50].

У сучасних умовах, коли відбувається складний, суперечливий процес трансформації шкільної освіти, найбільша увага приділяється вдосконаленню її структури і змісту. Для професійного зростання вчителя серед методичних проблем змісту навчання важливе місце посідають проблеми застосування нових методологічних підходів до його добору, питання співвідношення фактів і теоретичних узагальнень, формування образів і понять, визначення розвивальних можливостей інформації тощо. До іншої групи проблем належать питання, пов'язані з розвитком креативного мислення, свідомості, громадянськості учнів, формуванням у них розумової самостійності, які потребують наукового обґрунтування відповідних методів, прийомів і засобів навчання.

Процес професійного становлення вчителя має, за можливістю, моделювати задану структуру інноваційної діяльності. В основу цілісного процесу професійного зростання педагога мають бути покладені особистісний, системний, рефлексивно-діяльнісний, індивідуально-творчий, технологічний, пошуковий підходи, що забезпечують формування особистості вчителя, його професійної майстерності. Розглянемо ці підходи.

Особистісний підхід спрямований на особистість, передбачає творчий, дослідницько-експериментальний характер педагогічної діяльності, стійку мотивацію до пошуку нового в організації навчально-виховного процесу. Цей підхід у професійній педагогіці набуває особливої актуальності, оскільки на перший план виступає ідея гуманізації навчання, що розкривається через емпатію, довіру, співпрацю, креативність, заохочення, повагу до гідності та прав учня, відкритість, педагогічний оптимізм, психологічну безпеку, розвинену культуру спілкування тощо. Предметом гуманістичної педагогіки стають особистість та проблеми особистісного зростання, самовдосконалення, самоактуалізації.

Відповідно до *системного підходу*, всі ланки педагогічної освіти мають максимально стимулювати прояв компонентів інноваційної діяльності в їх єдності. Ефективність системного підходу залежить від характеру застосовуваних загальносистемних закономірностей, що встановлюють зв'язок між параметрами. Системний підхід розвиває і конкретизує

такі категорії діалектики, як зв'язок (філософія), відношення, зміст і форма, частина і ціле тощо. З його позицій можна розглядати будь-яку сферу діяльності. Орієнтація на системний підхід у дослідженні (структура, взаємозв'язки елементів та явищ, їх супідрядність, ієрархія, функціонування, цілісність розвитку, динаміка системи, сутність і особливості, чинники та умови) здійснюється тоді, коли ставиться завдання дослідити сутність явища, процесу.

У процесі реалізації *рефлексивно-діяльнісного підходу* передбачається розвиток здатності вчителя мати активну дослідницьку позицію щодо своєї діяльності та самого себе як її суб'єкта з метою критичного аналізу, осмислення й оцінювання її ефективності. Оскільки головною цінністю освіти на сучасному етапі є розвиток у людини потреби і можливості вийти за межі досліджуваного, здатності до реалізації особистого творчого потенціалу, спрямованості на саморозвиток та самоосвіту, виникає необхідність у формуванні вмінь аналізувати рівень свого особистісного зростання, своєї професійної педагогічної діяльності.

Індивідуально-творчий підхід виводить на особистісний рівень, що забезпечує виявлення і формування в учителя творчої індивідуальності, розвиток у нього інноваційної свідомості, неповторної технології педагогічної діяльності. Вміння вчителя застосовувати індивідуально-творчий підхід у своїй професійній діяльності важко переоцінити, тому що саме цей підхід передбачає самоактуалізацію та самореалізацію суб'єктів навчально-виховного процесу.

Технологічний підхід передбачає модернізацію навчального процесу з метою досягнення гарантованих результатів у межах його традиційної репродуктивної орієнтації. Він змінює традиційне навчання на основі репродуктивної діяльності учнів і досягнення ними чітко зафіксованих еталонів засвоєння навчального матеріалу. У рамках цього підходу педагогічні технології орієнтують процес навчання на конкретні дидактичні завдання репродуктивного характеру.

Пошуковий підхід пов'язаний з інноваціями-трансформаціями, перетворенням традиційного навчального процесу, організацією навчально-пізнавальної діяльності, формуванням у вихованців досвіду самостійного здобування й застосування знань у нових умовах тощо. Цей підхід реалізується в дослідницькій, комунікативно-діалоговій та ігровій моделях навчання. Він спрямований насамперед на формування в учнів досвіду самостійного пошуку нових знань, їх застосування, набуття навичок творчої діяльності у поєднанні з формуванням ціннісних орієнтацій особистості.

Осмислення будь-яких інноваційних технологій, що народжуються як спосіб досягнення певних педагогічних цілей (а тому безпосередньо пов'язані як із самими цілями, так і зі змістом навчання), буде відбуватися з використанням одного із згаданих вище підходів, а отже, матиме властиві йому риси.

Можна зробити висновок, що інновації, формуючись на технологічному рівні у вигляді конкретних педагогічних технологій, з одного боку, завжди обмежені теорією навчання і реальними педагогічними цілями, а з іншого – характеристикою того підходу, за яким реалізовується певна інноваційна технологія. Уміле використання таких технологій дає можливість учителю ефективно використати особистісний потенціал кожного учня, планувати свою педагогічну діяльність та досягати високих результатів, перетворити урок на співтворчість і подарувати учням відчуття власного зростання. Формування технологічної готовності вчителя сприятиме його ефективному професійному становленню. Сучасна школа вже не може обмежуватися лише передаванням певного обсягу знань. Освіта розглядається сьогодні як простір для пізнання самого себе, для вироблення відповідного стилю життєдіяльності в інформаційному суспільстві, готує активну, творчу особистість, яка розвивається. На думку В.О. Сухомлинського, «процес професійного зростання вчителя можливий лише там, де є культ Людини, Розуму, Щастя, Свободи, Справедливості, Совісті» [10, с. 375].

Переосмислення основних засад і принципів життя відповідно до сучасних тенденцій суспільного розвитку вимагає нового педагогічного бачення й зміни освітньої парадигми в напрямі виховання й самовиховання творчого конкурентоспроможного вчителя-особистості. Освіта розглядається нині як загальна суспільна форма розвитку людини. Вона є системою, що охоплює три основні взаємозалежні процеси: виховання, навчання й розвиток свідомості людини. Навчаючись, людина освоює ту чи іншу діяльність, у процесі виховання формується як особистість, а розвиток свідомості є опануванням накопиченої людством культури.

На часі – впровадження нових підходів до організації освітнього процесу, до підвищення фахової компетентності вчителя, що передбачає спрямованість на розвиток його професійного мислення, вільний вибір ним форм і методів саморозвитку, професійного самовдосконалення. Ключовою фігурою сучасних процесів модернізації системи освіти є вчитель, чий рівень професійної й особистісної культури має забезпечувати дієвість освітніх перетворень. На жаль, сьогодні частина педагогів має недостатні знання зі світоглядно-філософських, соціально-політичних, культурологічних, українознавчих та правових дисциплін, не повною мірою володіє духовною спадщиною та навичками екстраполяції досягнень у галузі інших наук на сферу своєї діяльності. Потреба в самоосвіті, в духовній самостійності, критична спрямованість мислення, його продуктивність у засвоєнні знань та людської культури – це ті риси педагога, які необхідно постійно вдосконалювати.

Реформування освітньої галузі – це насамперед оновлення змісту діяльності й модернізація

управлінської практики сучасного конкурентоспроможного вчителя. Кібернетичний підхід, який використовують психологи й педагоги під час аналізу педагогічної системи, дає змогу розглядати навчання як управління навчальною діяльністю школярів учителем. М.М. Поташич наголошує, що освітнім процесом, як і будь-яким іншим, не тільки можна, але й потрібно управляти з метою досягнення високої якості освіти. Нові соціально-економічні умови вимагають від учителів теоретико-методичного осмислення категорій «управління», «педагогічне управління», «педагогічний менеджмент», усвідомлення ними значущості ролі нових вимог суспільства до якості шкільної освіти й власної причетності до цього процесу [7, с. 97].

Шлях до педагогічної діяльності інноваційної спрямованості пролягає через розуміння основних положень менеджменту й законів розвитку соціальних систем. В управлінській літературі існує тенденція розглядати управління як реалізацію функцій.

Наведемо деякі приклади визначення категорії «управління» (за В.В. Глуховим):

– управління – процес, тобто серія безперервних взаємопов'язаних дій. Ці дії називаються управлінськими функціями, кожна функція управління також є процесом, тому що складається із серії взаємопов'язаних дій. Процес управління є загальною сумою всіх функцій;

– управління – це вміння правильно визначати, формулювати й аналізувати проблеми, які виникають, розробляти програми, ставити конкретні завдання, приймати правильні рішення;

– управління – це особливий вид діяльності, який перетворює неорганізований натовп в ефективну, цілеспрямовану й продуктивну групу. Управління також є стимулюючим елементом соціальних змін [2, с. 98].

Л.Карамушка зазначає, що управління потрібно розглядати «як процес, серію неперервних взаємопов'язаних дій, що забезпечують успіх функціонування певної організації» [5, с. 69]. Сукупність цих дій, які називаються управлінськими функціями, становить сутність процесу управління.

Аналіз сутності поняття «управління» дає підставу розглядати його в різних аспектах:

- *як функцію*: управління – це особливий вид діяльності;

- *як систему*: управління характеризується наявністю внутрішньої структури, яка має взаємопов'язані елементи;

- *як процес*: управління є процесом індивідуальної або колективної діяльності;

- *як абстрактне поняття*: управління полягає у свідомому й цілеспрямованому впливі на процеси у сфері діяльності людей на основі використання об'єктивних законів.

Усі ці аспекти беруться до уваги під час розгляду сутності управління в педагогічній системі. Отже, *управління педагогічним процесом* – це:

- упорядкована система, спрямована на керування групою, колективом;

- складний, багатофакторний, цілеспрямований процес дії методів управління на керований об'єкт, добір методичних прийомів, технічних засобів навчання, відповідних технологій, їх координація.

Впровадження в управління навчально-виховним процесом головних положень і принципів теорії соціального управління, технологій менеджменту набуло сьогодні великого поширення й привело до появи науково-практичного напрямку – педагогічного менеджменту.

Потрібно зазначити, що поняття «управління», «керівництво», «менеджмент» мають певну змістову єдність, але відображають різні рівні та обсяги впливу на систему, різний функціональний статус щодо неї. Вони ієрархічно співвідносяться в такій послідовності: *керівництво, управління, менеджмент*.

Менеджмент – це складова частина управління, що спрямована на професійне забезпечення організації діяльності для досягнення певної мети відповідно до технології тієї чи іншої школи управління або в їх поєднанні. Це управління певним соціальним об'єктом; володіння майстерністю управління; професіоналізм керівника об'єднання, який забезпечує високу продуктивність праці без жорсткого адміністрування.

Розглядаючи взаємозв'язок розвитку теорії управління й педагогічного менеджменту, можна зробити висновок, що кожний педагог, здійснюючи управлінсько-педагогічні функції, домагаючись позитивного кінцевого результату своєї діяльності, практично виконує роль менеджера, хоча в теоретичному плані може бути мало обізнаним із питанням наукового обґрунтування технології менеджменту.

Розуміння сутності процесу навчання лежить в основі дидактичного менеджменту. Навчання можна розглядати як спеціально організований процес, що охоплює два тісно взаємопов'язані види діяльності:

- *викладання* («керівництво навчанням») – організація навчальної праці учнів, формування в них мотивації, досвіду пізнавальної діяльності, планомірне й систематичне передавання певної сукупності знань;

- *учіння* – засвоєння учнями змісту освіти й досвіду навчально-пізнавальної діяльності.

Управлінська концепція навчання розглядає його за допомогою термінів теорії управління. З цих позицій, процес навчання здійснюється з огляду на співвідношення стратегічних, середніх і найближчих цілей (стратегічних, тактичних і оперативних завдань).

Для того, щоб насправді управляти пізнавальною діяльністю учнів, учитель повинен виконати вимоги, запропоновані загальною теорією управління, а саме:

- визначити цілі управління;
- встановити вихідний стан процесу;
- виявити програму впливів, що передбачає встановлення основних перехідних станів процесу;

– забезпечити систематичний контроль за процесом, яким управляють, тобто систематичний зворотний зв'язок;

– забезпечити перероблення інформації, що отримується за каналом зворотного зв'язку, виробити корекційні впливи та реалізувати їх.

Зміст управління як соціальної функції виявляється насамперед в організаційній діяльності, що здійснюється шляхом об'єднання зусиль з узгодження, регулювання, координації, контролю й вжиття власне регулюючих заходів. Отже, управління за своєю сутністю, формами й методами реалізується в організації колективних зусиль; розподілі обов'язків між учасниками для досягнення встановленої мети; регулюванні повсякденної діяльності суб'єктів управління; контролі за здійсненням визначених завдань; організаційному забезпеченні всіх стадій управлінського процесу.

Отже, методологічний хист педагога-менеджера характеризує його здатність керувати процесом навчання, вільно вибирати найбільш придатні для учнівської аудиторії методи управління для того, щоб досягти найкращого результату навчання [9, с. 63–64].

Сучасна освіта повинна готувати вчителя, органічно адаптованого до життя у світі багатоманітних зв'язків: від контактів із найближчим оточенням – учнями, батьками, колегами – до глобальних зв'язків. Тому так важливо управляти процесом професійного зростання вчителя. Він має навчитися співжиття з іншими людьми і суспільними структурами, виробити вміння регулювати різні психологічні, соціальні, політичні, міжнародні стосунки з дотриманням вимог культури плюралізму думок.

Учитель XXI століття повинен керуватися світоглядними принципами «єдність у розмаїтті» та «доповнення замість протиставлення». Водночас дедалі очевиднішим стає те, що держава буде тим успішнішою, чим більшою мірою її громадяни будуть здатними до спілкування зі світом. І тому управління процесом професійного зростання вчителя має набути інноваційного характеру. Нам усім належить усвідомити, що змінність є надзвичайно важливою особливістю способу життя людини в XXI столітті. Це зумовлює необхідність формувати сучасного конкурентоспроможного вчителя як особистість, здатну до сприйняття і творення змін, налаштовану на усвідомлення зміни як природної норми, а незмінності й застигlosti – як прикрого винятку. В наш час стабільно успішним та ефективним може бути суспільство, як і окрема людина, лише перебуваючи в постійному процесі інноваційних змін, перетворень, а це означає, що професійне зростання вчителя полягає в динамічному розвитку його особистості.

Для підвищення фахової майстерності вчителя можуть бути запропоновані такі форми роботи: вивчення та опрацювання наукових праць видатних педагогів; ознайомлення з методичними

розробками, доповідями, лекціями, рефератами досвідчених учителів; проведення відкритих уроків, позакласних заходів; застосування інноваційних технологій під час проведення своїх уроків; відвідування занять інших учителів (в інших навчальних закладах також) тощо. Пропонуємо напрями реалізації самоосвітньої діяльності вчителів для підвищення їх професійної майстерності (див. табл. 1).

Управління процесом професійного зростання вчителя, його самостійною роботою щодо підвищення фахової майстерності може привести до таких результатів:

– **репродуктивного:** вчитель може і вміє розповісти іншим про те, що знає сам;

– **адаптивного:** вчитель вміє адаптувати свої знання й уміння до особливостей аудиторії;

– **локально-моделюючого:** вчитель володіє стратегіями навчання, знаннями, вміннями та навичками з певних розділів курсу, вміє формувати педагогічну мету, передбачати результат, забезпечувати послідовне залучення учнів до навчально-пізнавальної діяльності;

– **системно-моделюючого:** вчитель володіє стратегіями формування в учнів потрібної системи знань, умінь та навичок зі свого предмета;

– **творчо-моделюючого:** вчитель володіє стратегією перетворення свого предмета на засіб формування особистості учнів. Для встановлення рівня сформованості професійних якостей педагога пропонуються тести «Визначте, на якому рівні Ви перебуваєте як учитель», «Що треба вчителю для підвищення фахового рівня?».

Отже, професійне зростання вчителя забезпечується створенням умов для поетапного розвитку його творчої особистості; педагогічно доцільним поєднанням традиційних та інтерактивних технологій, спрямованих на досягнення особистісно орієнтованої взаємодії; урахуванням індивідуальних якостей суб'єктів навчально-виховного процесу в ході організації проблемно-пошукової діяльності; активізацією спонукальних мотивів до творчого самовираження; організацією навчально-дослідницької та науково-дослідної діяльності.

Література

1. Бех І.Д. Образ сучасної людини у контексті орієнтирів розвивального виховання / І.Д. Бех // Світ виховання. – 2010. – №6 (43). – С. 5–6.
2. Глухов В.В. Основи менеджмента / В.В. Глухов. – СПб.: Спеціальна література, 1995. – С. 98.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посібник / І.А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
5. Карамушка Л.М. Психологія управління: навч. посібник / Л.М. Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – С. 69.
6. Козлова О.Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти: автореф. дис. ...

Напрями реалізації самоосвітньої діяльності вчителів

Напрями самоосвітньої діяльності	Самоосвіта			
	Підвищення практичного досвіду	Підсилення наукової обізнаності	Презентація індивідуального доробку	Колективна, індивідуальна творчість
Рівень, на якому реалізується самоосвітня діяльність	МО міста	Психолого-педагогічний семінар	Випуск методичних бюлетенів	Методичні тижні
	Семінари-практикуми	Педагогічні ради	Захист педагогічних ідей	Узагальнення першого педагогічного досвіду
	Інструктивно-методичні наради	Педагогічні читання	Методичний фестиваль	Ділові ігри
	Науково-практичні конференції	Огляд нової літератури і педагогічної періодики	Творчий звіт	Конкурси професійної майстерності

канд. пед. наук : 13.00.04 / О.Г. Козлова; Державна академія керівних кадрів освіти. – К., 1999. – 20 с.

7. *Поташник М.М.* Качество образования: Проблемы и технология управления / М.М. Поташник. – М., 2002.
8. *Проблеми освіти: науково-методичний збірник.* – Спеціальний випуск. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти МОН України, 2006. – 264 с.
9. *Серікова Ж.* Учителю про педагогічний менеджмент / Ж.Серікова // Директор школи. – 2009. – №45. – С. 63–64.
10. *Сухомлинський В.О.* Вибрані твори: у 5 т. / В.О. Сухомлинський. – Т.5. – К.: Рад. школа, 1978. – С. 375.
11. *Тарасюк Л.В.* Організаційно-педагогічні умови управління якістю навчально-виховного процесу у ліцеї / Л.В. Тарасюк // Світ виховання. – 2010. – №6 (43). – С. 37–40.

педагогическим процессом, менеджмент, самообразование.

Yuriy ZAVALEVSKYI

Management of the process of teacher's professional development

The article discusses the features of management of the process of professional development of a teacher, discloses the role of innovative pedagogical activities and identifies effective forms of work on increase of professional skill of teachers.

Keywords: innovative activities, pedagogical orientation, professional knowledge, pedagogical technique, management of the teaching process, management, self-education.

Анотації

Юрій ЗАВАЛЕВСЬКИЙ

Управління процесом професійного зростання вчителя

У статті розглянуто особливості управління процесом професійного зростання вчителя, розкрито роль інноваційної педагогічної діяльності та визначено ефективні форми роботи з підвищення фахової майстерності вчителів.

Ключові слова: інноваційна діяльність, педагогічна спрямованість, професійне знання, педагогічна техніка, управління педагогічним процесом, менеджмент, самоосвіта.

Юрий ЗАВАЛЕВСКИЙ

Управление процессом профессионального роста учителя

В статье рассмотрены особенности управления процессом профессионального роста учителя, раскрыта роль инновационной педагогической деятельности и определены эффективные формы работы по повышению профессионального мастерства учителей.

Ключевые слова: инновационная деятельность, педагогическая направленность, профессиональное знание, педагогическая техника, управление

ДО 90-РІЧЧЯ «РШ»

Інститут проблем виховання НАПН України вітає співробітників журналу «Рідна школа» з 90-літтям.

Протягом тривалого часу журнал є вітчизняним центром, який узагальнює кращі набутки у галузі нашої освіти, принципово відстоює посправжньому інноваційні підходи.

Не випадково навколо нього гуртуються і вчені-теоретики, і дидактики-методисти, і педагоги-практики.

Журнал весь час підтримує творчу молодь, друкує на своїх шпальтах розробки, які визначать наше найближче освітнє майбутнє.

Директор Інституту проблем виховання НАПН України,
академік

І.Д. Бех